

Musiki işi : 7

Bizde ilk operetler

Gedikpaşa sahnesi bizde Fransız operet tarzının ilk tecelli sahası oldu, sonraları doğrudan doğruya Türkçe operetler de vücutte geldi; fakat...

Yazan: Halid Ziya Uşaklıgil

Bir başlangıç:

Bu başlangıç temaşa zemininde olduğu gibi sahne musikisinde de Gedikpaşada vukua geldi. Orta köyde küçük bir san'atkâr zümresi, faaliyetinin dairesini genişleterek Güllü Agobun idaresinde, günden güne daha ehemmiyet ve ciddiyet alan bir çalışma ile Türk temaşa edebiyatının ilk temellerini atıyordu. Bu makalelerin mevzuuna taallük etmemesinden dolayı bu çalışmadan bahsetmek fırsatını burada bulamıyorum. Yalnız kaydedeceğim ki Gedikpaşa sahnesi bizde Fransız opérette tarzının da ilk tecelli sahası olduğu gibi garb technique korollarına tamamile muvafık olmakla beraber şarka aid edayı da muhafaza etmek şartile o tarzın ilk mahsullerini veren de gene odur.

.O zamana aid hatıralarım sevizle on iki yaş arasına sıkışır, bunlar bittabi kendilerinden, bir hüküm verecek kadar, bahsetmeğe kâfi bir vüzh göstermiyor. Ancak, İstanbul nekadâr san'ate, zevke aid tezahürleri için alâka taşıyan sınıfları varsa, hatırlıyorum ki, en uzak mahallelerden, Cerrahpaşadan, Taşkasabdan, Yüksekaldırımından kalkarak, karanlık sokaklarda muşamma fenerlerle buraya kadar taşınırlardı, ve daima kapılar açılmadan evvel avluda büyük bir kalabalık birikmiş olurdu. Babam da Mesneviyi, Hafız, Sadiyi o gece için bırakır, mektebimin derslerine müsaid olan zamanlarında beni yanına alarak, oraya kadar giderdi.

Bu kadar rağbet görmek Gedikpaşa sahnesi için bir musibet oldu, Namık Kemalın vatan temaşası etrafında yapılan nümâyîş zâten burasını, bütün tecemmu yerleri gibi, korku ile telâkki eden Abdülhamid idaresine vesile verdi. Sahne kapatıldı, san'atkârların zümresine istibdadın yumruğu düştü, nihayet bir zaman oldu ki bu san'at yuvasını yakmak ve dumanlarından padişahın vehim hastalığına tütsü göndermek lâzım geldi.

Bunun neticesile, Gedikpaşa sahnesi ikiye bölünmüş oldu, temaşa edebiyatı hareketi Manakyanla senelerce devam etmek üzere Vezirler sarayına geçti, musiki hareketi de, eline geçebilen partiton [eserlerin taganniye ve saz takımına aid kısımlarını muhtevi olan defterler] ve bulunabilen san'atkârlarla Benkyan, İstanbulda barınmak imkânını bulamıyarak, daha mülâyim bir hava teneffüs edilen İzmirde, kış mevsimlerinde de, daha ziyade rağbet ve kazanç temin olunan Mısır göçtü. Ailemin de türlü sebeplerle, İzmirde, asıl kaypağa hicreti bu tarihe tesadüf etti. İşte Gedikpaşada başlayıp İzmirde devam eden bu sahne musikisi tecrübesine orada şahid oldum. On iki ile yirmi dört yaşının arasına aid olan bu hatıralar o yaşın tahmin edilebiyen taşkınlıklarla ve coşkunluklarla hâsıl olmuş intıbalardır.

Gedikpaşada başlanan iş her ne tarafından bakılırsa bakılsın hayrete ve takdire lâyıktır. Elde ne para, ne de san'at sermayesi yokken içlerinde Hamdi ve Âli gibi Avrupada yaşamış, garb irfan ve san'atını kendi yurdlarına da aşılamağa aştıkile tutuşmuş adamlar bulunan bir heyet sahneye uzaktan yakından müntesib kadın, erkek kimleri bulabilmişlerse onlardan bir opérette zümresi vücutte getirmişler, ve o devrin bu tarzda en meşhur, en muktedir bestekârlarından olan Jacques Affenbach ile Charles Lecoqdan, şakrak ve o nisbette san'at zemininde birer şaheser olan besteleri bütün medeniyet dünyasına neşveler serpen birkaç opérette tercümesîne himmet etmişti. Himmet o derecede kalmakla bir iş görülmüş olmazdı. Bir yandan musiki tahsil etmemiş olan, yalnız seslerine güvenilen kadınları ve erkekleri bu eserlerin temsiline liyakat gösterebilecek hale getirerek, bir yandan da türlü külfet ve masraf mukabilinde Paristen eserlerin musiki kısımlarına aid defterleri, sahneye vaz için icab eden tarifnameleri, sonra bu işin hepsine nezaret edebilecek bir [metteur en scéne] sahne nâzımını getirtmek icabetmişti. İşte bütün bu çalışmaların neticesile evvelâ Gedikpaşa sahnesinde sonra İzmirde o zamanın en ziyade şöhrat bulan Lafille de Mme Angot, Giroflée Girofla, Orphée aux enfers, La Belle Hélène, Les brigands kabilinden herbiri kendi nevinin

birer bediası hükmünde sayılan opéretteleri türkçe olarak ve asıllarına tamamile sadık ve mutabık bir şekilde dinlemek nasib olmuştu.

Bunlar derhal Türk halkını tes-hir etti, çocuklara kadar herkes, bilhassa Angonun kızına meftun oldu:

Ango kadının benim kızı,
Benim kızı
Soyuna çeker Angonun kızı
Nakaratını söyledi:
Pek cilveli - az edebli,
Koca bir maymunu var.
Ayıb bilmez, ağzı durmaz,
Böyleydi Madam Ango

Diye mütercimim nasılsa bir yanlışını tekrar ede ede İstanbulun köhne sokaklarını cınlattı.

[Malûmdur ki aslında bulunan Magot kelimesi bir nevi maymun demek olduğu gibi birikmiş para çukunu manasına da gelir. Burada bu ikinci mananın matlûb olduğu aşikârdır.]

Benkyan İzmirde temsillerini vermeğe başlayınca yaz kış İtalyadan, Fransadan gelen türlü türlü temaşa heyetleriyle zevki pek ziyade terbiye görmüş, hele opérette ve opéra zemininde en meşhur eserleri pek iyi san'atkârlardan daima dinlemeğe alışmış olan İzmir halkı bu Gedikpaşa kıyılarından toplanma takımı alkışlamaktan yorulmadı.

Ön safta Virginie Karakş, Sira-nuş, Koharik Şirin, erkekler arasında da Triyantç kabilinden cidden san'atkâr olan unsurlara malik olunca Benkyan zümresinin ecnebi san'atkârlardan ziyade rağbet görmüş olmasına şaşmamak icab eder.

Hatta pek mevsuk olarak o zaman duyulan bir vak'ayı kaydedeceğim:

Bir kış mevsiminde bu Benkyan zümresi Kahirede temsiller verirken gene o sırada orada oynayan bir Fransız opérette heyetile karşılaşır, ve her iki heyet birer gece fasıla ile La fille de Mme Angot-yu oynarlar. Türk takımının bu eseri oynamasına büyük bir küstahlık nazarile bakan ve «acaba ne gü-lünç şeyler yapacaklar?» fikrile alay etmek için ertesi gece Türk heyetinin temsiline gelen Fransız san'atkârları beklediklerinin o derece ziddına şahid olurlar ki kendi kendilerine utanarak gidip rakiblerini tebrikeye bir daha aynı eseri oynamaya cesaret etmeyeceklerini temine mecbur olurlar.

Yukarıda isimlerini kaydettiğim san'atkârları görüp tanıdıktan ve onları mükerreren alkışladıktan sonra bu hikâyenin doğruluğundan hiç şüphe etmedim, ve temin ederim ki Pariste aynı eseri, gençlik hatıralarımı ihya etmek için bir gündüz temsilinde gidip Trianon Lyrique sahnesinde gördükten sonra kanaat ettim ki İzmir temsili ondan hiç aşağı değildi.

Eğer bu başlangıç burada kalsaydı belki o kadar ehemmiyeti haiz olmazdı, fakat bu bir örnek teşkil ederek doğrudan doğruya türkçe opérette-ler de vücutte geldi, bu öyle bir teşebbüs olmuştu ki eğer devam edebilseydi sahne musikisinde, ve umumiyet üzere cihan musikisile alışkanlık hususunda elli senelik bir kazanç temin edilecekti. Fakat heyhat!..

Çuhacıyandan bahsetmek istiyorum.

HALİD ZİYA UŞAKLIĞİL

Zonguldak gümrük müdürlüğünün bir tavzihi

«27 ağustos 934 tarihinde çıkan gazetenizin üçüncü sahifesinin son sütununda «Ereğli limanında batan gemiler» başlığı altında intişar eden yazıda «İtalyan mürettebatı kumanya almak için Ereğliye çıkmışlar ve alınacak kumanyadan gümrük rüsumu alınacağını anlamaları üzerine diğer iskele ve limanlarda ve bir gün evvel buldukları Zonguldak'tan resmi gümrük taleb olunmadığını ileri sürerek bu muameleyi garip görmüşler ve kumanya almak için sarfı nazarla vapurlarına boş olarak avdet etmişlerdir» denilmektedir. Gereğ Ereğli gümrüğünün bağlı olduğu Zonguldak gümrük merkez müdüriyeti ve gerekse Vekâlet memleketinden yapılacak kumanyalardan resmi gümrük taleb olunmadığı ve elde bulunan kanunlar çerçevesi haricine çıkılmadığını bildirir ve matbuat kanununa dayanarak bu yazının yayılmasını saygılarımla sütünunda yazılmasını saygılarımla dilerim.» Z. G. Merkez müdürü
Hayrettin Öğür

